

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร ประกอบกับการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อศึกษากรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงจากการใช้สิทธิของ ชุมชน โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. วิจัยเอกสาร

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายลำดับรองที่ เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัย ดังรายละเอียดที่ปรากฏในบทที่ 2

2. วิจัยภาคสนาม

คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนเขาควหา อ.รัตภูมิ จ.สงขลา เพื่อศึกษากรณีตัวอย่างการใช้ สิทธิเรียกร้องในกระบวนการยุติธรรม โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. จัดสนทนากลุ่มเจาะจง (Focus group)

คณะผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่มกับตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนเขาควหา ต.ควหาใต้ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา¹ โดยได้รับข้อมูลว่า ชุมชนเขาควหาเป็นชุมชนดั้งเดิม มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายพึ่งพาอาศัย ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ จนกระทั่งในปี 2542 รัฐได้มีการออกประทานบัตรให้เอกชนเข้ารับ สัมปทานเหมืองหิน เมื่อบริษัทเอกชนได้เข้าดำเนินการ ได้ระเบิดแหล่งหินจนเป็นเหตุให้ชาวบ้าน ในพื้นที่ได้รับผลกระทบ เช่น แรงสั่นสะเทือนจากการระเบิดแหล่งหินเป็นเหตุให้บ้านแตกร้าว บาง รายถูกเศษหินบาด เศษหินตกใส่บ้านเรือน ก่อให้เกิดความหวาดกลัว ตกใจกับเสียงระเบิดและ แรงสั่นสะเทือนส่งผลต่อสุขภาพจิต โดยเฉพาะผู้สูงอายุ และยังส่งผลให้ชาวบ้านบางรายเป็นโรค ทางเดินหายใจอีกด้วย

¹ ข้อมูล ณ วันที่ 7 พฤศจิกายน 2556.

นอกจากนี้ผลกระทบจากการทำเหมืองหินยังส่งผลให้ปากคลองตะเคียนด้านทางน้ำเข้า อดตัน เหมืองน้ำย่อย ซึ่งเดิมที่มี 3 สาย คือ เหมืองน้ำห้วนอน เหมืองน้ำกลาง และเหมืองน้ำดิน แต่ ในปัจจุบันเหลือเพียงเหมืองน้ำเดียวเท่านั้น ส่งผลให้พีช สัตว์น้ำตามธรรมชาติโดยเฉพาะกุ้งนา ธรรมชาติ พันธุ์ไม้ป่า พืชสมุนไพรลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

หลังจากที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาดังกล่าว ในขณะนั้นชาวบ้านไม่มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องสิทธิชุมชน โดยต่างคนต่างเรียกร้องสิทธิของตนเอง ต่อมาชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่พอมี ความรู้ได้รวมหารือกันเพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยได้มีการจัดตั้ง “โรงเรียนสิทธิ ชุมชนเขาคูหา” เพื่อเป็นกลไกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกำหนดทิศทางในการต่อสู้ร่วมกัน

การดำเนินงานของโรงเรียนสิทธิชุมชนดังกล่าว ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้ในประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเรียกร้องสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

สำหรับประเด็นการเรียกร้องสิทธิของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมนั้น จากการพูดคุยกับ ชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านแต่ละคนต่างใช้สิทธิในนามของตนเองหรือเป็นโจทก์ร่วมในการฟ้องคดี

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview)

คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แกนนำชาวบ้านในการเรียกร้องสิทธิของชุมชน โดยได้รับข้อมูล ว่า สาเหตุที่ต้องเรียกร้องสิทธิเนื่องจากฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชนได้รับผลกระทบจาก การสัมปทานเหมืองหิน จึงรวมตัวกันเพื่อขับเคลื่อนในประเด็นสิทธิชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องคดี การร้องเรียนไปยังหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรี รวมถึงการ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วยการจัดตั้ง “โรงเรียนสิทธิชุมชนเขาคูหา” เพื่อเป็นศูนย์กลางใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นในเรื่องสิทธิชุมชนระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับภาควิชาการและภาค ประชาสังคม

แต่อย่างไรก็ดี คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลว่าชาวบ้านบางส่วนในชุมชนไม่ได้เห็นด้วยกับการ ร้องเรียนสิทธิเนื่องจากได้รับผลประโยชน์ เช่น การได้รับเข้าทำงานในบริษัทเอกชน หรือแม้การ ได้รับการเยียวยาความเสียหายเบื้องต้นจนเป็นที่พอใจ จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดใน ชุมชน

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ทนายความที่ดำเนินคดีให้กับชาวบ้านในชุมชน² ได้รับข้อมูลว่าการใช้สิทธิของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและทางอาญาถูกจำกัด เนื่องจากกฎหมายกำหนดว่าเฉพาะบุคคลเท่านั้นที่มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งหรือคดีอาญาได้ แต่เนื่องจากชุมชนตามกฎหมายไทยยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย ทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินคดีได้ด้วยตนเอง ซึ่งในทางปฏิบัติชาวบ้านได้ฟ้องคดีเป็นรายบุคคลหรือเป็นโจทก์ร่วม ซึ่งท้ายที่สุดชาวบ้านที่เป็นแกนในการฟ้องคดีกลับถูกบริษัทเอกชนฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายเป็นจำนวนกว่า 64 ล้านบาท ทั้งนี้แกนนำชาวบ้านเหล่านั้นได้ฟ้องคดีเพื่อประโยชน์ของชุมชน แสดงให้เห็นว่าชุมชนไม่ได้ถูกรับรองให้มีสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง

3. วิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากระเบียบวิธีวิจัยทั้งสองวิธีดังกล่าวมาสังเคราะห์เป็นแนวทางในกำหนดสถานะทางกฎหมายและขอบเขตของชุมชนที่เหมาะสม แล้วนำเสนอให้ผู้มีส่วนได้เสียให้ความเห็นและรับทราบ ต่อจากนั้นนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการบังคับใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์สูงสุดตามเป้าหมายของโครงการต่อไป

² สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2557.